

RUPENLİLER DÖNEMİNDE KİLİKYA ERMENİ KRALLIĞI İLE ANTAKYA HAÇLI PRİNCEPSLİĞİ'NİN ÇUKUROVA'DA HAKİMİYET MÜCADELESİ

Ermeniler ile Haçlılar arasında bir asırdan fazla hakimiyet mücadelesine sahne olan, tarih boyunca çeşitli kavimlerin yaşadığı ve birçok devletin hüküm sürdüğü Çukurova, Persler ve Romalılar'ın hakimiyetinden sonra, 672 yılında Emeviler tarafından feth edilmiştir¹.

Abbasiler'in zayıflamasıyla Bizans imparatoru II. Nikephoros Phokas (963-969) tarafından 965'de tamamen zapt edilen Çukurova'nın² demografik yapısı da değişmeye başlamıştır. Bizans tarafından zaptını müteakip, Çukurova'nın müslümanlardan boşaltılan kale ve kasabalarına, çoğunluğunu Ermeniler'in oluşturduğu Hristiyan göçmenler yerleştirilmiştir³. Ermeniler'in, buraya büyük topluluklar halinde göçtü ise, Bizans imparatoru II. Basileios'un (976-1025) 1021-22'de başlattığı ve haleflerinin devam ettirdiği Doğu Anadolu'yu ilhak siyaseti neticesinde vuku bulmuştur.

Bizans imparatorları tarafından Krallıklarına son verilen Ermeniler'in bir kısmı İç Anadolu'ya göçürülürken, bir kısmının da Çukurova'da yerleşmesine izin verildiği görülmektedir. Mesela, Vaspurakan bölgesinde yaşayan Ardżruni sülalesine mensup Apıkarip'e, 1042 yılında Bizans'a tâbi olmak kaydıyla Tarsus şehrinin hakimiyeti verilmiş ve o aynı zamanda Kilikya valiliğine tayin edilmiştir⁴. Aynı şekilde, Hetum oğlu Oşin, 1072 yılında kendisine tâbi olan Ermeni ileri gelenleriyle birlikte Çukurova'ya geçmiş, Apıkarip'in tavassutu ile Bizans'ın vassali olmak şartıyla Lampron kalesini almıştır⁵. Bizans'ın ilhak siyaseti neticesinde Kayseri civarına yerleşen Bagrat hanedanının son Ermeni kralı II. Gagik, Bizans'ın emriyle katledilince, onun Rupen adındaki akrabası 1080 yılında Toroslara sığınmıştır. Rupen'in oğlu Konstantin, 1091

¹ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe ter., Fikret İşıltan, 3. Baskı, Ankara 1991, s. 115; Şahin Uçar, *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990, s. 83.

² Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 269.

³ Sirarpie Der Nersessian, *The Armenians*, London 1969, s. 44.

⁴ Urfalı Mateos, *Vekayiname*, Türkçe Ter. H. D. Andreasyan, Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), 2. Baskı, Ankara 1987, (Ed. Duřaurier açıklaması) s. XIX.

⁵ *Mateos*, aynı yer.

yılında Vahga kalesini ele geçirerek, çok sayıda Ermeni'yi etrafında toplamıştır⁶. Böylece Kilikya'da biri Hetumlular, diğeri Rupenliler olmak üzere iki Ermeni hanedanı hüküm sürmeye başlamıştır.

1075 yılında İznik'de Türkiye Selçuklu Devletini kuran I. Süleymanşah, 1083-84 yıllarında Çukurova'ya yürüyerek, Bizans'ın hakimiyeti altında bulunan Tarsus, Adana, Misis ve Anazarba'yı feth etmiş⁷, ahalisinin ekseriyetini Rumların ve Ermenilerin oluşturduğu bu şehirlere Türk garnizonları yerleştirmiştir. Böylece Selçuklu hakimiyetine geçen Çukurova, Haçlılar gelene kadar, yani Eylül 1097'ye kadar Türklerin elinde kalmıştır.

Papa II. Urbanus'un, bilhassa 1095 Clermont Konsili'nde ve sonrasında Haçlı Seferleri düşüncesini eyleme dönüştürmek için başlattığı propaganda faaliyetleri neticesinde, I. Haçlı Ordusu 1096 yazında Avrupa'nın muhtelif bölgelerinden kontların ve düklerin önderliğinde harekete geçmiştir. Bu büyük orduyu idare edenlerin, Doğu'daki din kardeşlerine yardımdan ziyade, Türkler'den geri alınacak olan Anadolu ve Yakındoğu'da kendilerine hakimiyet sahası temin etmek düşüncesinde olduğunu, gelişen hadiseler göstermiştir.

Nitekim Baudouin ve Tankred adındaki Haçlı reisleri, Konya Ereğlisi'ne ulaşan Ana Haçlı ordusundan Eylül 1097'de ayrılarak Çukurova'ya yönelmişlerdir. Tarsus, Adana ve Misis'deki Türk garnizonlarının buraları terketmesini sağlayan her iki Haçlı reisi, adı geçen şehirlere kendi garnizonlarını yerleştirerek bölgeden ayrılmışlardır⁸. Antakya Haçlı Princepsliği'nin kurulmasından sonra, Haçlılar ve bilhassa Tankred, Çukurova'yı Türkler'den kendilerinin geri aldığı ileri sürerek bölge üzerinde hak iddia etmişler, gerek Bizans, gerekse Ermeniler ile hakimiyet mücadelesine girişmişlerdir⁹.

Antakya'nın, Haziran 1098'de Haçlıların eline düşmesinden sonra, şehrin idaresi, I. Bohemund'a bırakılmıştır. I. Bohemund, Antakya'nın zaptından sonra Çukurova'ya yürütmüş, daha önce Baudouin ve kendi yeğeni olan Tankred'in burada bırakmış olduğu garnizonları itaate alıp takviye etmiştir. Ancak Bizans imparatoru Aleksios, hadım

⁶ Mateos, s. 80, 156-158; Urfalı Vahram, *Kilikya Kralları Tarihi*, Türkçe ter., H. D. Andreasyan, (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha), s. 4-5.

⁷ Azimi, *Tarih*, neşr. ve Türkçe terc., Ali Sevim, *Azimi Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler*, Ankara 1988, s. 24; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l Tarih*, IX, neşr. C. J. Tornberg, Beyrut 1386-1966, s. 138, Türkçe terc., A. Özyayın, İstanbul 1987, s. 128; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, 2. Baskı, İstanbul 1984, 70.

⁸ Bu konuyla ilgili olarak Albertus Aquensis (*Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione et Restitutione Sancte Hierosolymitanae Ecclesiae*, Almanca ter., H. Hefele, *Geschichte des ersten Kreuzzuges*, I, Jena 1923, s. 94-108) ve Radulfus Cadomensis ("Gesta Tancredi in expeditione Hierosolymitane", *R.H.C.*, occ, III, XXXIII-XLVII, s. 629-641) tafsilatlı bilgi vermektedir.

⁹ Bizans, Çukurova'daki hak iddiasını ve hakimiyet mücadelesini XII. Yüzyılın son çeyreğine kadar devam ettirmiş, zaman zaman bölgeye düzenlediği seferler ve tayin ettiği valiler vasıtasıyla, kısa süreli de olsa kendine bağlamış görünmektedir. Bizans'ın Çukurova'daki hakimiyet mücadelesine, konumuzu ilgilendirdiği ölçüde temas edilecektir.

*Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin
Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi*

Eustathios komutasında gönderdiği bir kuvvet ile Tarsus, Adana ve Misis'i Haçlılardan geri almaya muvaffak olmuştur¹⁰.

Antakya'nın hükümrانlık hakkı, 1099 yılının son günlerinde Kudüs'de düzenlenen bir tören ile, Papa Urbanus'un temsilcisi sıfatıyla Daimbert tarafından "princeps" (başkan, hükümdar) unvanıyla resmen I. Bohemund'a (1099-1104) verilmiştir¹¹. Antakya Haçlı Princepsliği, bundan böyle sınırlarını Çukurova'ya doğru genişletme siyaseti takip ederken Bizans ile mücadele etmek zorunda kalmış ve bölge sıkça eldeğıştirmeye başlamıştır. Bu arada üçüncü bir güç ortaya çıkmıştır. Toros dağlarında yaşayan Ermeniler (Rupenliler), Haçlı Seferleri dolayısıyla Selçukluların Orta Anadolu'ya çekilmesi ve Bizans ile Antakya Haçlı Princepsliği arasındaki mücadeleden istifade ederek ovaya inmeye başlamışlardır. Nitekim Ermeniler, 1110 yılına gelindiğinde Anazarba, 1118 yılına gelindiğinde de Misis'i ele geçirmeye ve Tarsus'a kadar ilerlemeye muvaffak olmuşlardır¹².

Ermenilerin Çukurova şehirlerini ele geçirmeye başlaması, Kilikya Ermeni Prensi ile Antakya Haçlı Princepsliğini karşı karşıya getirmiştir. Antakya Princeps'i II. Bohemund'un (1126-1130), 1130 yılında Ermenilerin ele geçirdiği yerleri geri almak maksadıyla Çukurova'ya yürümesi üzerine, Ermeni prensi I. Leon (1129-1138), Danişmendliler'den yardım istemiş ve bu tehlikeyi önlemiştir. II. Bohemund, Türklerin ani bir baskını sonucu öldürülünce, Haçlı birlikleri de dağılmıştır¹³. Bu hadiseden sonra Ermeniler, Kilikya'da daha etkili olmaya başlamış ve 1132'de Adana ile Tarsus'u hakimiyeti altına almıştır¹⁴.

Ermeni prensinin 1135'de de Servendikar kalesini ele geçirmesi, Antakya hakimi Raymond de Poitiers'in (1136-1149), Kudüs kralı Foulque'un da rızasını alarak, Keysun ve Maraş hakimi Baudouin ile müttefikane harekete geçmesine sebep oldu. Urfa kontu Joscelin ise, Foulque'un vassali ve Baudouin'in metbuu olmakla birlikte, dayısı olan I. Leon'un tarafını tutmayı tercih etti. Yeğenin de yardımını temin eden Ermeni prensi, Antakya hakimini mağlup etmeyi başardı (1136)¹⁵. Bu galibiyetinden sonra I. Leon'a, Baudouin tarafından, Antakya'ya gidip Raymond'u ziyaret etme teklifi yapıldı. Bu teklifi kabul eden I. Leon, Antakya'ya gitti. Fakat Raymond tarafından tutuklandı ve bir kaleye

¹⁰ Stevan Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I. Türkçe ter. F. Işıltan, Ankara 1987, s. 247. Ancak bu şehirler müteakip defalar. Haçlılar ile Bizans arasında el değıştirmiştir.

¹¹ Runciman, *a.g.e.*, I, s. 236.

¹² *Vahram*, s. 5-6.

¹³ Willermus Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis gestarum*, Almanca ter., E. R. Kausler, *Geschichte der Kreuzzüge und Königreichs Jerusalem*, 2. Baskı, Stuttgart 1844, s. 343-344; Abu'l-Farac İbnü'l-İbri (G. Barhebraeus), *Chronicon Syriacum*, İngilizce'den Türkçeye ter., Ö.R. Doğrul, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 2. Baskı, 1987, s. 362-363; Stevan Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, Türkçe ter. F. Işıltan, Ankara 1987, s.150.

¹⁴ *Simpat Vekayinâmesi (951-1334)*, Türkçe ter., Hrant D. Andreasyan, (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha), s. 52.

¹⁵ *Simpat*, s. 52-53; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 165.

hapsedildi. İki ay hapis yatan I. Leon, Misis ve Anazarba şehirlerini Raymond'a vermeyi, fidye olarak 60.000 dinar ödemeyi ve rehine olarak da bir oğlunu göndermeyi kabul etti. Bu şartları yerine getireceğine dair söz vermesi üzerine Raymond, I. Leon'u serbest bıraktı¹⁶.

I. Leon, hapis hayatından kurtulduktan sonra tekrar Prenslüğün idaresini eline aldı ve ilk iş olarak Raymond'a terk etmek zorunda kaldığı şehirleri geri alma teşebbüsünde bulundu. Bu şehirlerde bulunan Haçlı prenslerini hezimete uğratması üzerine, onlar Kudüs kralı Foulques'i yardıma çağırmak zorunda kaldılar. Haçlılar, I. Leon'u mağlup edemeyince, daha önce rehine olarak almış oldukları I. Leon'un oğlunu geri göndermeye mecbur oldular¹⁷. Bu sırada Bizans imparatoru Manuel'in Kilikya üzerine bir sefer düzenlemekte olduğu haberi alındığından, Haçlılar ile Kilikya Ermenileri, aralarında anlaşma yapmak zorunda kaldılar¹⁸.

Bizans İmparatoru, Kilikya'ya düzenlediği bu seferin neticesinde I. Leon'u ailesiyle birlikte İstanbul'a göndermiş, Çukurova'da Ermenilere aid kalelere de Bizans garnizonlarını yerleştirmiştir. I. Leon, esaretinin dördüncü yılında ölünce, bir müddet sonra oğlu Thoros (1145-1168) İstanbul'dan kaçarak Çukurova'ya gelmiş¹⁹ ve kısa sürede burada yaşayan Ermenileri etrafında toplamayı başarmıştır. II. Thoros, birkaç yıl içerisinde, daha önce Ermenilerin elinde olan kaleleri zabtettikten sonra İskenderun bölgesine de akın düzenledi. Bundan dolayı İmparator Manuel, 1153'de Antakya Princepsliğine getirilen Renaud de Châtillon'a (1153-1160) haber göndererek, II. Thoros üzerine yürüttüğü takdirde sefer masraflarını karşılayacağını bildirdi²⁰. Nitekim 1156 yılında Ermenilerin İskenderun'a saldırmasını fırsat bilen Renaud, hemen harekete geçerek II. Thoros'un üzerine yürüdü ve Ermenileri mağlup ederek Çukurova'ya geri attı. Ele geçirdiği kaleleri de Templier şövalyelerine verdi²¹.

II. Thoros 1168'de ölünce Kilikya Ermeni prensliğinde taht mücadelesinin ortaya çıktığını görüyoruz. II. Thoros, kendisinden sonra henüz çocuk olan en küçük oğlu Rupen'in tahta geçmesini ve teyzesinin oğlu Thomas'ın da ona naib olmasını vasiyet ederek, kardeşi Mleh'i tüm mirasından mahrum etmişti. Buna çok öfkelenen Mleh, önce

¹⁶ *Simpat*, s. 53; *Mateos*, s. 259 n.102; II, s. 165.

¹⁷ *Mateos*, s. 259 n. 102.

¹⁸ Sirarpie der Nersessian, "The Kingdom of Cilician Armenia", *A History of the Crusades*, II, Ed. Kenneth M. Setton, 2. Baskı, Madison-Milwaukee-London 1969, s. 637; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 169.

¹⁹ Niketas Khoniates, *Historia*. Almanca ter. Grabler, *Die Krone der Komnenen Die Regierungszeit der Kaiser Johannes und Manuel Komnenos (1118-1180) aus dem Geschichtswerk des Niketas Choniates*, Graz-Wien-Köln 1958, s. 54-57; Vahram, s. 8-9; *Abul'l-Farac*, II, s. 374; Runciman, *a.g.e.* II, s. 176.

²⁰ Nersessian, "The Kingdom", *Setton*, II, s. 639.

²¹ Runciman, *a.g.e.*, II, s. 290.

*Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin
Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi*

Templier şövalyelerinin, daha sonra da Atabeg Nureddin'in hizmetine girerek Kilikya'da saldırılara başladı²².

Mleh'in saldırılarından muzdarip olan Kilikya Ermeni ileri gelenleri, nihayet onu kendilerine şef olarak tanımaya razı oldular. Mleh'i davet ederek memleketin yarısının kendisine, diğer yarısının da Rupen'e kalacağına dair yemin ettirdiler. Ancak ettiği yemine bir yıl riayet eden Mleh'in Kilikya'da tekrar saldırılara geçerek bir çok kale ve şehri zabtetmesi üzerine III. Bohemund (1160-1201) tarafından yardıma çağrılan Kudüs kralı Amaury, Kilikya'ya yürüyüp Mleh'i bir kaleye kapattı ve sıkıntılara maruz bıraktı²³. Mleh, serbest bırakıldıktan sonra, Prenslük tahtına oturmayı başarmış, fakat 1175'de Sis'de, bu kalenin muhafızları tarafından öldürülmüş²⁴ ve III. Rupen (1175-1187) prens olmuştur.

Bizans imparatoru Manuel'in 1185'de ölümünden sonra Antakya princepsı III. Bohemund'un, Bizanslı karısını boşayıp Sibylle adında hafif meşrep bir kadınla evlenmesi üzerine şehirde karışıklıklar baş göstermiş, ruhanilerin ve asalet sınıfının bütün muhalefetine rağmen Sibylle, princepsin karısı sıfatıyla hükümdar olarak tanınmıştı²⁵. Bu durumdan rahatsız olan şehrin ileri gelenlerinden ve soylu sınıfından başta Connestabl ve hazinedar Guiskard von Lille, dük Siselbert'in oğlu Bertrand ve Karin Kainart, Ermeni prensi III. Rupen'in yanına gittiler. III. Rupen onları izzet ve ikramla karşıladı. Her birine büyük hediyeler takdim etmekten başka bütün ihtiyaçlarını temin etti²⁶.

Aynı yılda Lampron kalesinin sahibi olan Hetumyanlar üzerine giden III. Rupen, onları büyük sıkıntılara maruz bırakınca, onlar da Antakya princepsı III. Bohemund'dan yardım istediler. Esasen Çukurova'da gittikçe güç kazanan Ermeni prensi, Antakya için büyük bir tehdit olmaya başlamıştı. Bunun üzerine bir hile düşünen III. Bohemund, III. Rupen'e haber gönderip barış teklifinde bulundu ve ziyafete davet etti. Yapılan çağrıyı kabul eden Ermeni prensi Antakya'ya geldiğinde hemen tutuklanarak zincire vuruldu²⁷.

Ermeni prensinin yakalanmasından sonra Kilikya'ya hakim olabileceğini düşünen III. Bohemund, bir ordu toplayarak buraya hücum etti. Ancak, III. Rupen'in kardeşi

²² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, XI, neşr. C. J. Tornberg, Beyrut 1386-1966, s. 387-388; Türkçe ter. A. Özaydın, İstanbul 1987, s. 311; *Abu'l-Farac*, II, s. 405.

²³ *Abu'l-Farac*, II, s. 405; *Simpat*, s. 59; *Hetum Vekayinamesi*. Türkçe ter. H. D. Andreasyan, (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha), s. 5; *Tyrensis*, s. 555-556; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 325-330

²⁴ *Abu'l-Farac*, II, s. 420; *Simpat*, s. 60.

²⁵ *Tyrensis*, s. 599-600; Runciman, *a.g.e.*, II, s. 359.

²⁶ *Tyrensis*, s. 600.

²⁷ *Vahram*, s. 14; *Abu'l-Farac*, II, s. 439; *Simpat*, Rupen'in sefahat ve fena arzular içine dalmış olup zevk ve safa etmek, fahişelerle düşüp kalkmak üzere Antakya'ya gittiğini ve burada III. Bohemund tarafından yakalanıp hapsedildiğini kaydetmektedir. Bkz. s. 62-63.

Leon, Antakya princepsine karşı şiddetle mukavemet etti ve onu geri dönmeye mecbur etti²⁸.

III. Rupen'i bir yıl hapis tutan III. Bohemund, çabalarının sonuçsuz kaldığını görerek, onu fidye ve bazı kalelerin teslimi karşılığında serbest bırakmaya karar verdi. Bunun üzerine Antakya'da hapis bulunan III. Rupen, hemen, dayısı olan Babaron senyörtlü Baguran'dan serbest bırakılıp gerekli fidyeyi tedarik edebilmek için kendi yerine III. Bohemund'a başka rehinelere göndermesini rica etti. Bunun üzerine Baguran, III. Rupen'in annesi Rita'yı, diğer bazı akrabalarıyla beraber Antakya'ya gönderdi. III. Rupen'in fidye olarak taahhüt ettiği Servendikar, Til (?) ve Ciğer (?) kaleleri ile bin altın dinarı kabul eden Antakya princepsini onu serbest bıraktı²⁹. III. Rupen, memleketine dönüp vaat ettiklerini III. Bohemund'a teslim edip rehinelere de kurtardıktan sonra, buraları geri almak için harekete geçti. Maksadına ulaşmakta bir güçlük çekmedi ve eski yerlerine tekrar sahip oldu. III. Bohemund ise, Kilikya'ya yağma akınları düzenlemekten başka bir şey yapamadı³⁰.

Prensliğini tekrar eski gücüne kavuşturan III. Rupen, 1187 yılına geldiğinde tahtını kardeşi II. Leon'a (1187-1219) devredip kendisi Trazog manastırına çekilerek ömrünün son günlerini sakin bir şekilde geçirirken, III. Haçlı Seferi arifesinde, Kilikya Ermeni Prensi de, artık kendisini Ortadoğu'daki önemli Hıristiyan güçlerden biri olarak görmekteydi³¹. Bu yüzden II. Leon, kendisinin kral olarak tanınmasını istiyordu. III. Haçlı ordusu Çukurova'ya geldiğinde, Kilikya Ermeni Prensi'nin Kral olma isteği yerine gelmemiş olmakla beraber, Ermeniler Haçlıların Kıbrıs'ı zabtında ve Akka kuşatmasında bulunmuşlar, ancak Antakya Princepsliği ile çatışmadan da geri durmamışlardır. Nitekim, III. Bohemund'un 1188'de II. Leon'dan aldığı borç parayı ödememesi, taraflar arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açarken³², 1191'de de Selahaddin Eyyubi'nin Bagras'ı Templier Şövalyeleri'nden alması ve gelişen hadiseler, II. Leon ile III. Bohemund arasında iplerin kopmasına neden oldu.

1188'de Bagras'ı ele geçiren Sultan Selahaddin, 1190'da Friedrich Barbarossa'nın Kilikya sınırlarına ulaştığı haberini aldığı anda buradan (Bagras) garnizonunu geri çekmişti³³. Antakya'dan Çukurova'ya giden yola hakim bir konumda

²⁸ *Vahram*, s. 14; *Abu'l-Farac*, II, s. 439; *Süryani Keşiş Mihail Vekaynamesi*, c. II, Türkçe ter. H. D. Andreasyan, (Türk Tarih Kurumu'nda Basılmamış nüsha), s. 271-274.

²⁹ *Simpat*, s. 62-63; *Abu'l-Farac*'a göre III. Rupen, Misis ve Adana'yı terkederken, fidyenin 30.000 dinar (bkz. II, s. 439); *Mihail* ise 3.000 dinar olduğunu (bkz. II, s. 271-274) kaydederken, *Vahram*, rakam ve yer belirtmeksizin bazı yerleri terketmek ve bir miktar para karşılığı III. Rupen'in kurtulduğunu kaydetmektedir (bkz. s. 14).

³⁰ *Simpat*, s. 63; *Abu'l-Farac*, II, s. 439.

³¹ Nersessian, "The Kingdom", *Setton*, II, s. 645.

³² M. Chahin, *The Kingdom of Armenia*. London-New York-Sydney 1987, s. 279; Nersessian, "The Kingdom", *Setton*, II, s. 646.

³³ Robert W. Edwards, "Bagras and Armenian Cilicia: A Reassessment", *Revue Etudes Armeniennes*, XVII. Paris 1983, s. 417.

bulunan Bagras'ı 1191'de yeniden ele geçiren Selahaddin Eyyubi, içeride bulunan her şeyin tahliye edilmesinden sonra kalenin tahrip edilmesini emretmiş ve bu işin bitmesinden sonra geri dönmüştü³⁴. Müslümanların buradan ayrılmasını müteakip, kalenin yıkıldığı yere gelen II. Leon, burayı tekrar inşa etti ve kullanılır hale getirdi. Bagras'ın Templier Şövalyelerine ait olduğunu, dolayısıyla onlara geri verilmesi gerektiğini II. Leon'dan talep eden III. Bohemund, bu isteğinin Ermeni prensi tarafından reddedilmesi üzerine, onu tekrar kaleyi inşa etmiş olmasından dolayı Selahaddin Eyyubi'ye şikayet etmekten başka bir şey yapamadı ve Bagras, II. Leon'un elinde kaldı. Ermeni prensi buraya kuzeni Fouques de Bouillon'u bıraktıktan sonra geri döndü³⁵.

Esasen, nüfuzunu Antakya Princepsliğine kadar genişletmek isteyen II. Leon, III. Bohemund'un kendisini Selahaddin Eyyubi'ye şikayet etmesine kızdı ve Bagras'da kendisine tâbi olarak hükümet eden kuzeni vasıtasıyla, onu ele geçirmeye karar verdi. Bagras hakimi, hazırlanan plana göre III. Bohemund'a haber gönderdi ve kaleyi ona teslim etmeyi vaat etti. Bu habere inanan Antakya hakimi, karısı ve çocuğu da beraberinde olduğu halde sîratle Antakya'dan Bagras'a hareket etti. III. Bohemund, kaleye girer girmez yanında bulunanlarla birlikte yakalandı (1193). II. Leon, kardeşi III. Rupen'e yaptığı işkencenin intikamını almak için III. Bohemund'a son derece ağır işkenceler yaptırttı³⁶. II. Leon, III. Bohemund'a, ancak Antakya'nın hakimiyetini kendisine terk ederse serbest bırakılacağını bildirdi. Herhalde III. Bohemund, Antakya'nın metbuu sıfatıyla Princepsliğin veliahtlığını kendi oğluna devredeceğini ümit eden Sibylle'in de ısrarı üzerine II. Leon'un şartlarını kabul etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine III. Bohemund'un başkomutanı Bartholome de Tirel ile II. Leon'un yeğeni olan Hetum de Sasun, Antakya'yı yeni yönetime hazırlamak maksadıyla, Ermeni kuvvetleriyle beraber buraya gönderildiler. Bunlar, Antakya'ya vardıklarında çoğu Ermeni asıllı olan yerli baronlar tarafından memnuniyetle karşılandılar. Ancak gerek Bizanslı, gerekse Latin ahali, II. Leon'un şehri bizzat idare etmek istediğini ve kendi üzerlerine barbar bir millet olarak gördükleri Ermenileri getireceğini düşündüğünden, yeni gelen bu heyete şiddetle karşı çıktı. Bir Ermeni savaşçısı, Fransız piskoposu St. Hilarius hakkında hakaretamiz sözler sarf edince, orada bulunan saray kilercisi, Ermeniyi taşa tuttu ve sarayda bir anda patlak veren hareket bütün şehre yayıldı. Ermeniler şehirden atıldılar ve kendilerini emniyete almak için Hetum de Sasun idaresinde Bagras'a çekildiler. Şehir halkı, başlarında patrik bulunduğu halde St. Petrus katedralinde toplanarak şehrin idaresini üzerine alacak bir halk hükümeti seçti. Diğer taraftan kendilerine hukukî bir dayanak sağlamak üzere III. Bohemund dönünceye kadar, onun oğlu Raymond'a sadakat yemini ettiler. Bu arada Raymond, kardeşi

³⁴ İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, XII, neşr. C. J. Tournberg, Beyrut 1386-1966, s. 18-19; Türkçe ter. A. Ağırakça-A. Özyayın, İstanbul 1987, s. 27-28.

³⁵ *Abu'l-Farac*, II, s. 457-458; Stevan Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, III, Türkçe ter. F. Işıltan, Ankara 1987, s. 76; Edward, "Bagras", *R.E.A.*, XVII, s. 417.

³⁶ *Abu'l-Farac*, II, s. 465-466; Runciman, *a.g.e.*, III, s. 76.

Bohemund de Tripolise ve Heinrich de Champagne'a haber gönderip Antakya'ya gelerek şehri Ermeniler'den kurtarmalarını istediler³⁷.

Bohemund de Tripolise'in süratle Antakya'ya doğru geldiğini haber olan II. Leon, elindeki tutsaklarla birlikte başkenti Sis'e çekildi. 1194 yılının ilkbaharında Heinrich de Champagne'a duruma müdahale etmek üzere harekete geçti ve Antakya'ya geldi. Burada kısa süre kaldıktan sonra II. Leon'un bulunduğu Sis'e karşı yürüdü. III. Bohemund'un serbest bırakılmasını isteyen Heinrich de Champagne'a karşı savaşa cesaret edemeyen II. Leon, III. Bohemund'un kurtuluş akçesi ödemediği serbest bırakılması, Bagras ve civarındaki arazinin Ermeniler'e kalması ve iki hükümdardan hiç birinin diğerinin metbuu olmaması şartlarını kabul etmek zorunda kaldı. Ayrıca aralarında akrabalık kurmak suretiyle dostluk akdettiler. II. Leon, kardeşi III. Rupen'in önceden Hetum de Sasun ile evlendirmiş olduğu kızı Alis'i, III. Bohemund'un büyük oğlu Raymond'a verdi. Bu izdivacın şartlarına göre, onların erkek çocuğu doğduğu takdirde, II. Leon'un varisi olacak, Raymond da , babasının ölümünden sonra Antakya hakimi olacaktır³⁸.

Yapılan anlaşma yazı ile de tespit edildikten sonra, III. Bohemund oğlu Raymond'u II. Leon'un yanında bırakarak Antakya'ya döndü. Ancak babasının ayrılmasından bir müddet sonra Raymond öldü. Hamile olan karısı Alis, erkek çocuk doğurunca, halefi olmayan II. Leon bundan son derece memnunluk duydu ve çocuğa kardeşi Rupen'in adını verdi. Bu çocuk daha sonra Raymond-Rupen diye anılacaktır.

Raymond, 1197 yılı başında aniden ölünce, Ermeni Prensiği- Antakya Princepsliği'nin birleşmesini mümkün kılabilen anlaşma da sona ermişti. Veraset hukukuna göre Antakya Princepsliğinin veliahtı olarak yalnız Raymond -Rupen adında küçük bir erkek çocuk kaldı. III. Bohemund, Raymond'un dul kalmış olan karısı Alis'i, II. Leon'un yanına gönderdi. Bu sırada II. Leon'a Alman imparatorunun gönderdiği krallık tacını takdim etmek üzere Çukurova'da bulunan Konrad, artık Germen İmparatorunun vassallerinden biri olan Kilikya Ermeni Krallığı³⁹ için Antakya tahtını sağlamlaştırmak istiyordu. Bu maksatla Sis'den Antakya'ya geldi ve başta III. Bohemund olmak üzere baronları topladı. Bunları Raymond-Rupen'i veliaht olarak kabul etmeye ve ona sadık kalacaklarına dair yemin etmeye zorladı. Ancak III. Bohemund'un ikinci oğlu olan Trablus kontu Bohemund, Raymond - Rupen lehine edilen yeminin geçerliliğine itiraz etti. Hospitalier ve Templier şövalyeleri ile Pisalılar ve Cenevizlileri de yanına çekerek 1198 yılı sonlarında Antakya'ya girdi ve babasını şehirden uzaklaştırdı. Ancak II. Leon'un Papalık'a bağlılığını bildirmek üzere gönderdiği mektuplar neticesinde Bohemund, Trablus'a geri dönünce babası III. Bohemund tekrar

³⁷ Runciman, *a.g.e.*, III, s. 76-77; Claude Cahen, *La Syrie der Nord a l' epoque des croisades et la principaute franque d' Antioche*, Paris 1940, s. 582-585.

³⁸ *Abu'l-Farac*, II, s. 466; *Simpat*, s. 65-66; Runciman, *a.g.e.*, III, s. 78.

³⁹ Ermeni prensi II. Leon, 6 Ocak 1198 tarihinde krallık taçı giymiştir. Bundan böyle Ermeni prensleri "Kral", Ermeni Prensiği de "Krallık" olarak adlandırılmaktadır.

*Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin
Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi*

Antakya'ya gelebildi. Diğer taraftan Antakya kilisesi, şövalye tarikatları ve halk ile birlikte hareket ederek Antakya tahtının Ermenilere miras olarak kalmasına karşı çıktı. III. Bohemund, Nisan 1201 de ölünce, Trablus kontu olan IV. Bohemund hiç bir mukavemetle karşılaşmadan Antakya'ya girdi. Ancak daha önce yemin ettiklerinden ve Bohemund'un bencil tavırlarından endişe eden asalet sınıfından Sir Olivier Chambelan, Sir Roger de Mont, Sir Luard, Sir Thomas Mileh Lebru, Sir Bohemund Ler, Sir Guillaume de Lille şehirden ayrılarak II. Leon'un yanına gittiler ve onun hizmetine girdiler⁴⁰.

Bagras kalesi meselesinden dolayı Templier Şövalyeleri ile arası açık olan II. Leon, Hospitalierler ile işbirliği halinde iken, IV. Bohemund ise Selçuklular ve Halep hakimi el-Melik ez-Zahir'den yardım alabilecek durumda idi. Ancak duruma müdahale eden Papa Innocentius (1198-1216), Sofred de St. Praxedis ve Pierre de St. Marcel isimli iki din adamını ayrı ayrı bu meselenin halli için bölgeye gönderdi. II. Leon, saygılarını bildiren mektupları Papa'ya gönderirken, IV. Bohemund vassallık hukukunu ilgilendiren bu konuya, Papa'nın müdahale etmesine karşı çıkıyordu. II. Leon 1203 yılında Papa'ya gönderdiği mektupta, Ermeni Kilisesi'nin doğrudan doğruya Roma'nın kontrolüne alınmasını isteyip, Papa'nın desteğini kazanmaya çalışırken⁴¹, IV. Bohemund 1204'te hakimi bulunduğu Trablus Kontluğu'ndaki isyanı bastırmakla meşgul olmak zorunda kaldı. IV. Bohemund isyanı bastırmakla uğraşırken, II. Leon Antakya'yı kuşattı. Ancak, Halep hakiminin gönderdiği birliğin IV. Bohemund'a yardıma gelmesi üzerine geri çekilmek zorunda kaldı⁴².

Ermeni Kralı'nın Roma'nın yardımını talep etmesi ve Papa'nın II. Leon ile olan iyi münasebetleri geliştirmeye önem vermesi, IV. Bohemund'un Bizans İmparatoruna yönelmesine sebep oldu. III. Bohemund'un ölümünden sonra II. Leon taraftarlarına katılan Antakya patriği Pierre'yi 1206 yılında azlederek onun yerine Bizanslı patrik II. Symeon'u getiren IV. Bohemund, şehrin Ermeniler'den nefret eden ahalisince desteklendi⁴³.

1208 yılında Antakya'nın çevresindeki arazileri yağmalayan II. Leon'a karşı Selçuklular'ı yardıma çağırarak, Ermeni Kralı'nın bu tehdidinden kurtulan IV. Bohemund'un, Pierre de Locedio adındaki bir Latin patriğini Antakya'da kabule hazır olduğunu bildirmesi üzerine, bu defa Ermeni kralı İznik'deki Bizans İmparator'u ile ittifak yoluna gitti. Bu maksatla Antakya'nın Bizanslı patriği Symeon'u gayet dostane bir şekilde kabul edecek Latin Kilisesi'ne ait Çukurova'daki arazilerinin büyük bir kısmını Rumlar'a terk etti. II. Leon 1210'dan itibaren vergi ve 400 şövalye vermek

⁴⁰ *Simpat*, s. 74; *Abu'l-Farac*, II, s. 498; *Runciman*, a.g.e., III, s. 86-88.

⁴¹ *Runciman*'a göre II. Leon, mektubu Papa'ya 1203 yılında göndermiştir (bkz. a.g.e., III, s. 120); Victor Langlois'e göre ise mektup 1 Ekim 1205 tarihlidir (Bkz. *Le tresor des chartes d'Armenie ou Cartulaire de la Chancellerie Royalesdes Roupeniens*, Venise 1863, s. 78.

⁴² *Runciman*, a.g.e., III, s. 119-120.

⁴³ *Runciman*, a.g.e., III, s. 120-121.

şartıyla Silifke başta olmak üzere bazı kaleleri, Alman Şövalye Tarikatı'na bağışlayarak, Kıbrıs Kralı I. Hugue'un dostluğunu kazanmaya çalıştı⁴⁴. Esasen gerek Kıbrıs Kralı'nın ve gerekse Ermeni Kralı'nın VI. Heinrich'den krallık tacı almakla, onun egemenliğini ortaklaşa kabul etmeleri, II. Leon ile I. Hugue'un yakınlaşmasına sebep olmuş, II. Leon'un, I. Hugue'un kızkardeşi Sibyll ile evlenmesiyle (1210 yılında) aralarında akrabalık bağı da kurulmuştur⁴⁵.

Roma ile iyi münasebetlerini Bizans lehine değiştirip, Papalık ile arası açılan II. Leon, Kudüs patriği Raoul'un tavassutu ile tekrar Roma ile anlaşma yollarını aradı. Papa onu yeni Haçlı seferine yardım etmesi şartıyla affedeceğini bir mektup ile bildirdi⁴⁶. Ancak kızı Rita (Stephanie)'yı Kudüs kralı Jeon de Brienne ile evlendiren II. Leon, onunla olan ittifakını perçinleyip Bizanslı patrik Pierre'in de yardımıyla, IV. Bohemund'un Trablus'da bulunduğu bir sırada Antakya'yı ele geçirmeyi başardı (1216)⁴⁷. Şehrin ileri gelenlerini büyük mükafaatlar vaat ederek elde eden II. Leon, Antakya'nın kapılarının Ermeni askerlerine açılmasını sağladı. IV. Bohemund'a bağlı askerlerin de teslim olmasıyla şehri kolayca ele geçirdi. Ahalinin Raymond-Rupen'e sadakat yemini etmesini ve onun burada hükümdarlığının tanınmasını sağladı⁴⁸.

Antakya hükümdarlığı için yapılan veraset mücadelesini böylece kazanmış olan Ermeni kralı II. Leon, Bagras kalesini Templier Şövalyelerine ve daha önce Rumlar'a terk ettiği Latin Kilisesi'nin Çukurova'daki arazilerini de eski sahiplerine terk etti⁴⁹.

Erkek çocuğu olmayan kral II. Leon, geride birisi Stephanie (Kral Jean de Brianne'nin karısı) ve diğeri dört yaşındaki Isabella olmak üzere iki kız evlat bırakarak

⁴⁴ Runciman, *a.g.e.*, III, s. 122; Alexis G. S. Savvides, *Byzantium in the Near East: Its Relations with the Seljuk Sultanate of Rum in Asia Minor The Armenians of Cilicia and Mongols A. D. C. 1192-1237*, Selanik 1981, s. 94; Cahen, *La Syrie*, s. 615-619.

⁴⁵ Savvides, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁶ Papa, II. Leon'a gönderdiği mektupta, "Siz Haçlı Seferi'nin yerli şefisiniz, bunun için sizi kral yaptık. Yanlış fikirlere sapmayın, bu taçın asla sizin olduğunu zannetmeyin. Memleketinize verdiğimiz görevin, Ermeni Kralı-Ermeni Krallığı size millî bir gelenek olarak kalacağını asla zannetmeyin, bu hareketin Ermeni Milletiyle ilgisi yoktur. Bu şekilde sizi ve halkınızı Haçlılar için, Haçlılar nezdinde görevlendiriyoruz. Haçlılara yardım ediniz, Haçlıların öncüsü, bekçisi, kapıcısısınız, size verilen bu rolü benimseyiniz, role giriniz, sonuna kadar rolü muhafaza ediniz" demek suretiyle, Ermeni Krallığı'nın devamının Haçlılara yapılacak yardım ile mümkün olduğunu ifade etmektedir. Krş. Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tabi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara 1990, s. 60.

⁴⁷ *Abu'l-Farac*, II, s. 498.

⁴⁸ *Simpat*, s. 77; *Abu'l-Farac*, II, s. 498; *Vahram*, s. 16-17; Nersessian, "The Kingdom", *Setton*, II, s. 650; Runciman, *a.g.e.*, III, s. 122-123; *Abu'l-Farac*, Raymond-Rupen'in Antakya Princepsliği tahtına çıktıktan bir süre sonra, Kilikya'ya da hakim olmak istediğini, bu yüzden II. Leon'a karşı suikast düzenlediğini, ancak Templier Şövalyeleri'nin uyarısıyla Ermeni Kralı'nın bu tehlikeden kurtulduğunu kaydetmektedir (bkz. s. 498).

⁴⁹ Runciman, *a.g.e.*, III, s. 123.

1219 yılında öldü. Ölümünden önce, dört yaşındaki kızı Isabella'yı kendine varise tayin etti ve onu Bagras hakimi Sir Adam'ın vesayeti altına koydu. Ancak Sir Adam, kısa bir süre sonra Hospitalier Şövalyeleri'nin tahrik ve teşviki ile İsmaililer tarafından Sis şehrindeki Mar Sawma oğlu Kilisesine giden dar bir yol üzerinde öldürüldü. Sir Adam'ın öldürülmesi üzerine Isabella'nın naibi olarak halefi, Hetumlular'dan Konstantin oldu⁵⁰.

Diğer taraftan, Kilikya Ermeni Krallığı tahtına, karısının veya oğlunun geçmesi hususundaki iddiasını, Papa III. Honorius (1216-1227)'e kabul ettirebilen II. Leon'un damadı Jean de Brienne, karısının ve oğlunun ölümü üzerine veraset hakkını kaybedince, Papa, kilisenin bu husustaki desteğini Şakad hakimi Baron Bihram'ın yardımı sayesinde, Çukurova'da yerleşen Raymond-Rupen'e verdi⁵¹. Ancak, Raymond-Rupen ile Bihram, Misis'i kuşattıkları bir sırada, Isabella'nın yeni naibi Konstantin'in saldırısıyla karşılaştılar. Bihram ve Raymond-Rupen kaçıp Tarsus'a sığındılar. Fakat Konstantin onları burada yakaladı ve hayatlarına son verdi⁵². Rakiplerinin böylece ortadan kalkmasıyla Isabella, tahtın tek varisesi oldu.

Meseleye bir çözüm getirmek isteyen Ermeni ileri gelenleri, Isabella'yı Antakya Princepsi IV. Bohemund'un dördüncü oğlu Philippe ile evlendirmeye karar verdiler. 1223 yılında IV. Bohemund'a haber göndererek, Ermeni adetlerine göre hareket etmek, Ermeni mezhebini kabul etmek, herkesin hakkına (imtiyazlarına) hürmet ve riayet şartlarıyla izdivacı gerçekleştirmek istediklerini bildirdiler. Papalık'ın daha önce kendisini aforoz etmesinden doğan kızgınlığın da etkisiyle, oğlunun Ermeni mezhebini kabul şartı dahil bütün istekleri kabul eden IV. Bohemund, evliliğe razı oldu ve oğlunu Kilikya'ya gönderdi (1223). Isabella ile evlenerek Ermeni Krallığı tahtına oturan Philippe, kısa süre sonra evlilik şartlarını unuttu, Ermeni mezhebini terketti, bütün Ermeni ileri gelenlerini tard edip onların yerine Frankları getirmeye teşebbüs etti ve krallık hazinesini babasının memleketi Antakya'ya gönderdi. Her fırsatta Ermenilere hakaret etmeye, aşağılamaya çalışan Philippe, Ermenilerin kendisi ile birlikte aynı sofrada yemek yemelerine müsaade etmediği gibi, kendisi ile görüşmek isteyen Ermenileri de çoğu zaman huzuruna kabul etmiyordu⁵³.

Philippe'in bu davranışlarına tahammül edemez hale gelen ve tahta oturttuklarına pişman olan Ermeniler, neticede Haçlıların, ülkelerini tümüyle istila etmelerinden de endişe ile, Konstantin'e müracaat ederek yardımını talep ettiler. Konstantin, samimiyetlerini anlamak için onlara yemin ettirdikten sonra bir takım keşif kolları hazırlayarak, Philippe'i ele geçirmek üzere harekete geçti. Philippe, Telhamdun'da

⁵⁰ *Abu'l-Farac*, II, s. 405; *Mihail*, II, s. 294; *Runciman. a.g.e.*, III, s. 151.

⁵¹ *Abu'l-Farac*, II, s. 510; *Runciman, a.g.e.*, III, s. 151.

⁵² *Abu'l-Farac*, II, s. 510; *Vahram*, s. 19; *Runciman, a.g.e.*, III, s. 150.

⁵³ *Simpat*, s. 82; *Mihail*, II, s. 294; *Abu'l-Farac*, II, s. 510.

bulduğu bir sırada geceleyin ansızın baskına uğratılarak yakalandı(1224). Zincire vurularak Sis'e getirildi ve burada hapsedildi⁵⁴.

Oğlunun yakalanarak hapsedildiğini haber alan IV. Bohemund, Ermeniler'e elçiler göndererek onun serbest bırakılmasını, hatta tekrar tahta oturtulmasını istedi. Ancak Ermeniler onun bu taleplerine kulak asmadılar. Bunun üzerine Ermeniler'e savaş açmak hususunda Roma'ya müracaat eden ve savaş için izin isteyen IV. Bohemund, Papa'nın red cevabı ile karşılaştı. Papa III. Honorius, Ermeniler'e saldırma hususunda izin vermediği gibi onun bu düşünceden kesinlikle vazgeçmesini istedi ve gönderdiği haberde "Ermeniler bizim dinimize mensup bir millettir, onun için bunlara saldırma kesinlikle dinen uygun değildir" diyerek Antakya Princepsinin isteğini geri çevirdi⁵⁵.

IV. Bohemund, Papa'nın bu emrine muhalefet ederek, Ermeniler'e saldırma hususunda Türkiye Selçukluları Sultanı I. Alaeddin Keykubad ile anlaşma sağladı. Her iki taraf saldırı hususunda görüş birliğine varınca, Antakya Princepsi, kalabalık bir ordu hazırlayıp Ermeniler üzerine sefer hazırlığına girişti⁵⁶. Bu sırada Papa'nın emri üzerine Templier ve Hospitalier Şövalyeleri'nin muhalefetiyle karşılaştı. Bu şövalyelerin dışındaki Haçlı gruplarını kendi saflarına çekmeyi başaran IV. Bohemund, Ermeniler üzerine saldırıya geçti. Ancak, bölgenin son derece sarp tepelerden, aşılmaz geçitlerden ve engebeli araziden meydana gelmesinden dolayı arzu ettiği neticeyi alamadı⁵⁷. Aynı yıl Türkiye Selçuklu Sultanının ordusu da Kilikya'ya girdi.

Antakya Princepsi'nin Ermeniler üzerine saldırıya geçtiğini haber alan Papa, Filistin ve Suriye'de bulunan Haçlılara haber göndererek, Princeps'i aforoz ettiğini bildirince, IV. Bohemund, Papa'ya gönderdiği mektupta, Ermeniler'in, oğlu Philippe'i esir olarak tuttuklarını, hapisten salmadıkları takdirde onlarla savaşma hususunda izin istedi. Papa bu defa Ermeniler'e haber göndererek derhal Philippe'nin serbest bırakılmasını ve tekrar krallık makamına getirilmesini istedi. Aksi takdirde Antakya Princepsi'nin Ermeni ülkesine saldırma talebine olumlu cevap vereceğini bildirdi⁵⁸.

Ermeniler, Roma'dan gelen bu mektuba rağmen Philippe'i serbest bırakmadılar. Bu durum karşısında savaştan başka çare göremeyen Antakya Princepsi, ordularını tekrar Ermeniler üzerine yöneltirken, Ermeniler de Halep hakimi Şehabeddin Atabeg'e müracaat ederek yardım istediler. Şehabeddin Atabeg, bu çağrıya asker ve silah

⁵⁴ *Simpat*, s. 82-83; *Mihail*, II, s. 294; Vardan Vartabet, "Türk Fütühatı Tarihi (889-1262)", *Tarih Semineri Dergisi*, 1/2, Türkçe ter. Hrnt D. Andreasyan, İstanbul 1937, s. 221-222; *Abu'l-Farac*, II, s. 510-511; Runciman, *a.g.e.*, III, s. 151; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, s. 464-466, T. t., s. 426-427. İbnü'l-Esir, hadiseyi 1226 (H. 623) yılı olayları içinde zikrediyor.

⁵⁵ Runciman, *a.g.e.*, III, s. 151.

⁵⁶ Ermeniler ile Frenklerin tacirlere saldırması ve ticareti sekteye uğratması, Selçukluların Kilikya'ya seferini hazırlayan diğer sebeplerdir. Bkz. İbnü'l-Esir, *al-Kamil*, XII, s. 465; Türkçe ter., XII, s. 427; İbn Bibi, s.302

⁵⁷ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, s. 465, T. t., s. 427.

⁵⁸ *Abu'l-Farac*, II, s. 511; Runciman, *a.g.e.*, III, s. 151.

*Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin
Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi*

yardımda bulunarak cevap verdi. IV. Bohemund'un bu seferinin de akıbeti, öncekinden farklı olmadı ve geri dönmek zorunda kaldı⁵⁹.

Bu hadiselerden sonra Konstantin, Antakya Princeps'i'ne haber göndererek, oğlunu almak üzere Çukurova'ya gelmesini istedi. IV. Bohemund, Telhamdun'a ulaştığında oğlunun zehirlenerek öldürüldüğü haberi kendisine verildi⁶⁰.

Philippe'in ölüm haberini alan kraliçe Isabella, Silifke'ye gelerek Hospitalier Şövalyeleri'ne sığındı. Konstantin, patrik Mar İgnatus ve Ermeniler'in katolikosu Mar Konstantinus vasıtasıyla Isabella'ya haber göndererek, Silifke'den gelerek sulh yapmasını ve Hıristiyan cemaati memnun edecek bir davranış sergilemesini istedi. Konstantin'in isteği üzerine Isabella'nın yanına giden bu iki din adamı, Kraliçe'yi ikna etmek bir yana, tahkir ve hakarete uğrayarak geri dönmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine, Konstantin bizzat harekete geçerek Silifke önlerine geldi. Hospitalierler'den, Kraliçe'yi kendisine teslim etmelerini istedi. Ancak Hospitalierler, "Evlerimiz ve kalelerimiz Hristiyanlar için bir sığınaktır. Bize iltica eden bir kadını, bir kraliçeyi teslim edemeyiz" şeklinde cevap verdiler. Bu durum karşısında Konstantin, kaleyi içinde bulunan her şey ile birlikte altın mukabilinde satın aldı. Konstantin böylece Kraliçe'yi ele geçirmiş, Hospitalierler de, kendilerine sığınan bir kadını, akıllarınca, düşmana teslim etme alçaklığından kurtulmuş oldular⁶¹.

Konstantin, Silifke'yi ele geçirdikten sonra Isabella'yı zorla Tarsus'a götürdü. Burada patrikler, piskoposlar ve papazlar toplanarak Isabella'ya, Konstantin'in oğlu Hetum ile birlikte taç giydirdiler. Hetum, Ermeni ileri gelenlerince 14 Haziran 1226'da Kilikya Ermeni Kralı ilan olundu. Böylece, Kilikya Ermeni Krallığı'nda hakimiyet, Rupenliler'den Hetumlular'a geçmiş oldu.

Kutsal toprakları müslümanların elinden kurtarmak ve Doğu'daki dindaşlarına yardım etmek kivesi altında Anadolu ve Yakındoğu'yu kana bulayan Haçlılar, başarılı olduğu kabul edilebilecek I. Haçlı Seferi neticesinde Urfa, Antakya ve Kudüs'de devlet kurmayı başardıktan sonra buldukları bölgede, yıllarca hakimiyet sahalarını genişletmek veya mevkiilerini korumak için mücadele etmişlerdir. Bunlardan Antakya Haçlı Princepsliği, yayılma sahası olarak kendine Çukurova'yı seçmiş, yardım için geldikleri Ermeni kardeşleriyle (!) yaklaşık birbuçuk asır mücadele etmişlerdir. Neticede, her ikisi de, Memlûkler tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Mehmet Ersan

⁵⁹ İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, XII, s. 465-466. T. t. 427-428.

⁶⁰ *Abu'l-Farac*, II, s. 511; Runciman, *a.g.e.* III, s. 151.

⁶¹ *Abu'l-Farac*, II, s. 512-521; *Simpat*, s. 85.